

איך מתמודדים עם ספקות באמונה? תכנית לניהול רגעים מבולבלים

הייתי בנסיעה ארוכה דרומה, לפני כמה חודשים, כשהטלפון צלצל שוב ושוב. על הקו היה בחור יקר ומודאג שביקש להתייעץ אתי בדחיפות. "עברתי את מסלול החינוך הדתי לאומי, למדתי בישיבה, שירתי בצבא והתחננתי עם בחורה דתיה. אחרי החתונה נסענו לחצי שנה טיול בדרום אמריקה ונותרו לנו עוד שלושה חודשים לטיול כאן."

"אבל השקט יצר סיוט. נתקפתי במחשבות של ספקות אודות עצמי והרוחניות שלי. האם לא רצתי מהר מדי להתחתן? האם אני יודע מה אני רוצה בחיים? ואיפה הקב"ה? הוא באמת קיים? הוא בכלל שומע אותי? אנו נמצאים לבד מול ההרים הגבוהים בעולם ואשתי אומללה. במקום ליהנות ביחד, אני שוקע בתוך עצמי. הרב, אתה מציע שנקצר את הטיול ונחזור לארץ?! אולי יש לך המלצה לספר חיזוק באמונה כדי להתמודד עם הספקות שלי?!".

שוחחנו מעט ואז אמרתי: "לא חבל על הטיול?! אם תחזרו מוקדם, זה ישבור אתכם לחלוטין ויהרוס את העתיד שבקושי התחלתם לבנות. תמורת זאת, תעצור את המחשבות לכמה חודשים, תגיד לעצמך שזה לא דחוף כרגע, תהנה היטב, וכשתחזרו לארץ, תחזרו לחשוב על עצמך וחיך".

"אבל אינני יודע איפה אני עומד?", הוא מחה. "נכון", עניתי, "אבל למה דחוף לעסוק בזה עכשיו? חיקית 23 שנים, תמתין עוד כמה חודשים!. הייתה שתיקה ארוכה והוא אמר: "הרב רומז שאלו לא מחשבות רציונליות?! שמדובר בכלל בהפרעות זרות שאין להן קשר אמתי לחיים שלי?!".

"כמובן", עניתי, וזה היה רגע מאיר עיניים: מותר וצריך לשאול שאלות, ככה אנחנו מטפסים קומה. אבל ישנו פער צר וקריטי בין שאלות לספקות. ספק שמערער את עצם תחושת הקיום ואת העקרונות היקרים ביותר – הוא שקר וכזב, תעלול מרושע ומתוחכם של היצר, שצריך להעיף אותו לחלוטין.

אנו רוצים לפתח היום תכנית להתמודדות עם ספקות באמונה, ונדבר על שלושה עקרונות: א. **צריך לשאול, אסור לעצור**. עלינו לשאול שאלות כדי להעמיק ולהבין יותר, אבל אסור לערער את היסודות היקרים לנו ולעצור את הקיום המעשי. ב. **לבטוח בגדולים**. עלינו לקחת בחשבון שלעולם לא נוכל להשתכנע במאה אחוז במושגים רוחניים. אנו בני אדם חומריים, החיים במסגרת של זמן ומקום, ומתקשרים בריבונות של עולם שהוא מופשט, מעל הזמן ומעל המקום, ולכן ההתקשרות אתו מחייבת לבטוח באנשים גדולים. עלינו לבטוח ברבי סעדיה גאון, ברבי יהודה הלוי וברמב"ם, שהכירו היטב את מה שאנו מכירים ובכל זאת האמינו ללא סייג. בדיוק כמו אדם שלוקח תרופה וסומך על המדענים שהמציאו אותה ולא דורש לבחון את הנוסחה בעצמו. ג. **ללמוד וללמוד**. ללמוד תורה ולפתח את החושים הרוחניים ואז נגלה במשך הזמן כי הספקות לא קיבלו מענה, אלא פשוט התייתרו ונשכחו.

כדי להבין זאת, אנו רוצים להעלות את שתי השאלות הגדולות על פרשת זכור, שמטרידות כל מפרש מכובד כבר אלפי שנים: ראשית, **מה נתקענו במלחמה הקודמת?** למה מתרגזים על אויב לא קיים? לשם מה נתכנס בשבת הקרובה ובעצם יום הפורים, כדי למחות ברעש נגד עמלק, בשעה שעמלק לא קיים אלפי שנים? וגם אם נתפוס בגרון את אגג מלך עמלק בעצמו, אסור לעשות לו שום דבר?

שנית והוא העיקר: **מה פשר התביעה הנוראה "מחה תמחה את זכר עמלק"**? איך האומה טובת הלב שסלחה או שכחה לכל אויביה - מתוך אמונה ש"חביב אדם שנברא בצלם" – ו"לא תחפוץ במות המת כי אם בשוב מדרכו וחייה" מתנפלת בזעם על אויב אחד ואינה מוכנה לסלוח לו?

הבה נתחיל מההתחלה: חז"ל תיקנו לקרוא בשבת לפני פורים, את פרשת "מחייית עמלק". וזאת כדי **שנמחה במגילה עם הלב**. בשעת קריאת המגילה מקיימים מנהג מיוחד, למחות ולהרעיש בקול בכל פעם שמוזכר שמו של המן, ולכן קודם שנקיים את המצווה בפועל, עלינו להקדים ולקרוא את מקור מצוות המחיייה מהתורה שבכתב ולהתמלא בשנאה נגדו.

1. מגילה ל,א: פורים שחל להיות בערב שבת, רב אמר מקדימים לקרוא פרשת זכור [בשבת שלפניה] ... כדי שלא תקדם עשייה [מחיית המן במגילה] לזכירה [בספר תורה בשבת שלפניה].

בית יוסף סימן תרצ: כשמזכיר את המן ובניו מנקשים התינוקות באבנים או בלוחות עץ שבידם ... ולמנהג הזה יש שורש באגדה, דאמרינן 'כי מחה אמחה את זכר עמלק'.

הרקע הצבאי מול עמלק, היה בסך הכול קצר: חודש אחרי יציאת מצרים, העולם עמד נדהם נוכח קבוצת העבדים שניתצה את החומות המסוגרים ויצאה ממצרים. פסוקי שירת הים מעידים כי לא היה עיתון במזרח התיכון שלא עסק בפלא שנקרא עם ישראל ולא הייתה ממשלה שלא התמלאה פחד מהעם שיצא למדבר. "אז נבהלו אלופי אדום, אילי מואב יאחזמו רעד, נמוגו כל יושבי כנען".

ובכל זאת הייתה אומה אחת שהתעקשה לזלזל, וזה קרה ממש מתוך המשפחה. עמלק היה בן דוד קרוב שלנו. הוא נכד ישיר של עשו, בן אליפז בן עשו, נין של יצחק אבינו ובן דוד שני של השבטים בני יעקב. עמלק יצא מהנגב, מרפידים, להכניע את קבוצת העבדים שיצאה ממצרים. בתחילה נחל עמלק הצלחה. "ויזנב בך כל הנחשלים אחריך", הוא פגע באותם אלו שהיו טמאים בטומאות שונות ולכן עמדו מחוץ לענף שהקיף את המחנה. אולם העם התארגן להשיב מלחמה ומשה עלה על ההר לפעול באמצעים רוחניים ו"כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל"¹.

לכאורה היה הסיפור אמור להיגמר כאן. עוד פרק בהיסטוריה "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם". סבלנו, שכחנו, קיווינו לטוב והמשכנו הלאה. אולם פתאום מגלה הקב"ה פנים זועמות שאיננו מכירים. הוא תובע בנחרצות להוציא את עמלק מחוץ למשפחת העמים.

דברים כה: זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים, אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלוקים ... תמחה את זכר עמלק מתחת השמים, לא תשכח.

ספר המצוות להרמב"ם מ"ע קפט: צונו לזכור מה שעשה לנו עמלק בהקדימו להרע לנו ולשנוא אותו בכל עת ועת ... ונזרז העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצווה ולא תיחלש שנאתו.

וכדי שלא נתרגל ונשכח בשגרת החיים, עושים שלושה צעדים כדי לא להפסיק לשנוא. ראשית, אחרי התפילה מדי בוקר מזכיר כל יחיד את מעשה עמלק בנוסח הזכירות. שנית, פעם בשנה מתאספים לשבת "זכור", לקרוא בתורה שבכתב, בציבור ובעשרה, את מעשה עמלק, וכך לא נשכח מי הוא זה ואיזהו המנוול למשפחת עמלק. התאריך שנקבע לקריאה זו הוא לפני פורים, כאמור, לקראת הצעד השלישי במחיית עמלק: למחות ולהרעיש בכל פעם שמוזכר שמו.

החתם סופר מוסיף הסבר מדוע קוראים פרשת "זכור" דווקא פעם בשנה? אלא טבע האדם לשכוח דבר אחרי י"ב חודש שלא חשב עליו, כמו מצווה על המת שישתכח מן הלב אחרי י"ב חודש. ולכן קבעו לקרוא פרשת זכור פעם בשנה, כדי שלא יעברו י"ב חודש בהם הסחנו דעת משנאתו. (וכנראה שהקריאה ביחיד מדי יום אינה מספיקה, וגם הקריאה הרגילה בפרשת כי תצא שאיננה חובה כמו פרשת זכור, וגם לא המחיה במגילה שאינה מתוך התורה שבכתב).

כך מרחיב תלמידו הגדול, **המהר"ם שיק מצוה תרה:** מצוה זו אנו מחויבין לקרותה בציבור פעם אחת בשנה, והטעם דאבידה משתכחת בי"ב חודש, וכן על המת נגזר שבתוך י"ב חודש ישתכח. וכאן צוותה התורה שלא תשכח וצריכים לזכור פעם אחת בכל שנה. ופעם אחת שאל הרב ... שבשנת העיבור יהיה יותר מי"ב חודש? והשיב מרן ז"ל [החתם סופר] שהוא מתכוון לצאת בפרשת תצא על תנאי.

ואנו קוראים ולא מבינים כלום: ראשית, איך הפך עמלק לשטן? המצרים, הבבלים והרומאים שפכו את דמנו פי כמה ממנו ובכל זאת לא מרעישים כשמזכירים את פרעה, נבוכדנצר וטיטוס? יותר מזה:

¹ ישנו קשר מיוחד בין מלחמת עמלק לחודש אדר (ב'): בתלמוד ירושלמי (ראש השנה ג,ח) מובא שעמלק לחם נגדנו באמצעים מיסטיים. הוא היה ידען דגול במפת השמים ושלח חיילים להילחם ביום ההולדת שלהם, באמרו: "לא במהרה אדם נופל ביום ההולדת שלו", שכן 'מזלו גובר' ביום זה. מה עשה משה? הסיט את מפת המזלות בשמים ובכך ביטל את כוחם של בעלי יום ההולדת. אולם החזקוני כותב שמשה שלח חיילים ילידי אדר שני שהם למעלה מן המזל, כי ישנם 12 מזלות ואין מזל לחודש ה-13 בשנה או שהמזל שלהם הוא השבט ה"ג, לוי, שלמעלה מן המזל (שערי המועדים אדר קלד-ח).

הסלחנות היהודית נובעת מאמונה עמוקה בטוב הבסיסי שבאדם, כדברי רבי עקיבא "חביב אדם שנברא בצלם", עד שלעיתים לבוא עתידים האומות להתברר ולהתגלות בשורש האלוקי הטוב שבהם, כמו שאמר הנביא: "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה, לקרוא כולם בשם ה'". וכיצד עמלק הוא אינו אויב לגיטימי לנצח נצחים, עד שנאמר "ואחריתו עדי אובד"?!

בהערה הובא וארט נאה² עד היכן מגיעה הסלחנות והשכחה היהודית. והנה השאלה בניסוח נוגע ללב בספרו הגדול של הצדיק רבי צבי אלימלך מדינוב:

2. בני יששכר חדש אדר דרוש ד: ראוי לתת לב מהו הרעה שעשה הצר הצורר הזה יותר מכל האומות, אשר ה' גזר עליו שממון ואבדון עד עולם ואין השם שלם עד שיימח שמו של עמלק' עד שהיה הצר הזה לשממון ואבדון ונימוח זכרו מלהזכירו? הלא כל המלכויות הרעו לנו יותר ויותר ואילו כל הימים דיו וכל האגמים קולמוסים אי אפשר לכתוב כל הצרות והתלאות אשר עברו על ראשינו בהמון המלכויות ואעפ"כ לא נגזר עליהם שממון עולם כמו שנגזר על הצר הזה?

והתמיהה השנייה והלא פחות חשובה היא: **מה תכלית השנאה ולאן היא מובילה?** הרי חלפו אלפי שנים וסנחריב בבל את האומות וכבר איננו יודעים מיהו זרע עמלק? גם אם היינו תופשים בידיים את עמלק המקורי בן אליפז, אין יד ישראל תקיפה כיום לקחת את החוק לידים. כך שלא מובן מהי מטרת הקריאה? להתפוצץ בשנאה ואחר כך ללכת לאכול צ'ולנט בסעודת שבת?!

ליקוטי שיחות כא/191: תכלית זכירת עמלק היא מחיית עמלק, וכיון שבזמן הזה לא שייך לקיים הציווי, שכן המצווה היא רק כשיהודים נמצאים על אדמתם במצב של מנוחה מאויביהם, ככתוב: 'והיה בהניח ה' אלקיך לך מכל אויבך מסביב', וגם איננו יודעים מיהו זרע עמלק כיון ש'עלה סנחריב ובלבל את האומות' ... אם כן, מדוע תיקנו קריאה מיוחדת ושבת מיוחדת לזכור את שנאת עמלק?

הכרח לומר כי עמלק מת, אבל העמלקיות חיה וקיימת, והיא התופעה המסוכנת בנפשו של יהודי עובד ה'. לכן עלינו לדחות ולמחות נגד עצם קיומו ולא לקבל אותו בשום פנים ואופן. אנו רוצים להציג שתי פרשנויות מרהיבות לתופעה: אחת פשוטה שרואה בעמלק את שורש השנאה האנטישמית שלא נמצא לה חיסון. והגישה המעמיקה בתורת חב"ד המוצאת בעמלקיות את שורש הספקנות, שאין עוד כמותה כדי לדכא ולצנן את הקשר היהודי הנלהב אל הקב"ה³.

ב. האברבנאל והמלבי"ם מפתחים רעיון חשוב עם מסר נצחי (לצערנו): שורש השנאה לעמלק, רמז בתורה עצמה. הפסוק מקדיש מילים רבות כדי לתאר את רשעותו: "אשר עשה לך עמלק בדרך ... אשר קרך בדרך ... ואתה עיף ויגע ולא ירא אלוקים". מה מטרת כל האריכות הזו?

² עד היכן הסלחנות היהודית? אחרי מלחמת עמלק הגיע יתרו למחנה ישראל ורש"י מביא: "וישמע יתרו – מה שמועה שמע ובא? קריעת ים סוף ומלחמת עמלק". השמועות שעוררו את יתרו לקום מהכורסה ולהרחיק עד מחנה ישראל היו נס קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. וכאן עולה השאלה איך מלחמת עמלק עוררה אותו להתקרב למחנה ישראל? הרי אדרבה: התקררה האמבטיה, ישראל הושפלו וכמעט נכשלו במלחמה? הכתב סופר (בשלח ד"ה וע"פ דברים אלו מצינו להבין) אומר וארט מבריק: בתחילה, כאשר שמע יתרו על קריעת ים סוף, הוא התאכזב. הוא התרשם שבני ישראל הם אנשים חלשים שאינם מסוגלים ללחום בעצמם ונזקקים לקב"ה שיישא אותם על כפיים. אולם כששמע על "מלחמת עמלק", בה עם ישראל הפגין כוח צבאי שיכול להיאבק, יתרו ישב לחשב מסלול מחדש ולנסות להבין למה אם כן לא לחמו קודם במצרים?

פתאום הכתה בו ההכרה שעם ישראל הוא העם המוסרי בעולם ואינו רוצה לפגוע במי שעשה לו טובה מועטה כמו המצרים. מאות שנים קודם, כשיוסף ביקש מקלט עבור אביו ואחיו, פרעה העניק להם 70 ויזות ומאז אנו זוכרים להם את הטוב ושוכחים את כל הסבל שהסבו אחר כך. כדברי הגמרא (ב"ק צב): "בור ששתית ממנו מים, אל תזרוק בו אבן" ככתוב "ולא תתעב מצרי כי גר היית בארצו". יתרו נדהם לגלות שמשוהו חדש מתחיל ותקופה מרוממת מתחילה בחיי האומות ולכן "קריעת ים סוף ומלחמת עמלק" ביחד עוררו אותו לבוא.

³ מסופר על החסיד הדגול רבי בנימין קלעצקער שהתקרב אל רבנו הזקן, משום שפעם התארח בעירו החסיד רבי זלמן זעזמער בעת קריאת פרשת זכור, ופניו בערו של שנאה וזכם בעת הזכרת עמלק. רבי בנימין קלעצקער ניגש אליו ושאל איך רוכשים שנאה עמוקה כזו לעמלק, והוא ענה שבשביל זה צריך ללכת לליאזנה..

התורה באה לחדד תופעה חמורה שקיימת בעולם והאדם הרציונאלי נוטה לטשטש אותה: אנטישמיות. יש בעולם שנאת ישראל קנאית שאין לה טעם. ולכן אין כלים מעשיים לפתור אותה. לא נהל עמה משא ומתן, אלא רק להיות זהירים ולבער כל שורש שלה מהרגע שמתחיל לצמוח.

מלחמות פורצות משלוש סיבות עיקריות: א. **טריטוריה**, סכסוך על שטח ונכסים. ב. **עוצמה**, חשש של מדינה מעוצמה צבאית מתפתחת של השכנה שלה. ג. **דת**, ניסיון לכפות דת על בני מדינה. כך היה מאחורי רוב השנאות שעלו נגדנו בכל הדורות. למשל, פרעה חשש מהצמיחה הדמוגרפית שלנו שתאיים על ארצו מבפנים כמו גייס חמישי ויצא למלחמה. היוונים והרומאים חיפשו שליטה בארץ ואנו הפרענו להם עם התרבות השונה שלנו. ומסעי הצלב פרצו על רקע קנאה דתית.

אולם עמלק יצא מכל אלו: לא היה לנו שיג ושיח עמו. לא מריבה על שטח, כיון שלא עברנו באזור בו גר. לא איום צבאי עליו, שהרי יצאנו עיפים ויגעים ממאתיים שנות שעבוד. וגם לא ייצגנו דת, שהרי התורה עוד לא ניתנה. זאת אריכות לשון התורה "אשר עשה לך עמלק בדרך" - כשהייתם תלויים משטח בלי דרישות **טריטוריאליות**. "ואתה עיף ויגע", היית חלש ועיף ולא איימת **צבאית** על שום אומה שכנה. "ולא ירא אלוקים" – לא הייתה לך **דת ייחודית** לפני מתן תורה.

זאת הייתה רק שנאה עצמית של 'עשיו שונא ליעקב'. עצם הקיום היהודי עולה להם לראש.

למה הדבר דומה? פעם עמד עקרב על החוף בעזה ורצה לחצות את הים. עקרב לא יודע לשחות והוא חיפש עזרה. לפתע ראה ברבור חמוד וביקש ממנו לשאת אותו על הגב לגדה השנייה. הברבור נבהל: "אתה תטיל בי ארס ואני אטבע". "מה פתאום", ענה העקרב, "אם איש אותך אדיק לעצמי ושנינו נטבע יחד". הברבור השתכנע ולקח אותו על הגב.

השחייה הייתה נעימה והברבור נהנה מכל רגע. אבל רגע לפני שהגיעו אל הצד השני, הברבור הרגיש עקיצה חריפה בצווארו ואת הארס זוחל בתוך גבו. הברבור החל לטבוע ואתו העקרב שמעליו. לפני שטבע, הספיק לקרוא בכאב: "למה עשית את זה? הרי אתה הורג את עצמך?". - "מצטער", השיב העקרב, "אני לא שולט בזה. [ויש אומרים שהוא ענה: מצטער, זה המזרח התיכון...]."

השנאה המתועבת הזו הגיעה לשיא אצל המן: בקריאת המגילה לא מבינים מה המן רצה מישראל? אם הייתה לו תחרות עם מרדכי שיפגע במרדכי, אבל איך הגיע לתעב עם שלם ב-127 מדינה? ואין צריך להוסיף לגבי זרע עמלק בימינו, שנאת גרמניה לישראל. כל כך הרבה נכתב בניסיון לפענח את השנאה של היטלר ימ"ש. בשנת המלחמה האחרונה, כשהנאצים ראו שהם עומדים להפסיד, הם הפנו קרונות צבאיים לזרז את המשלוחים לאושוויץ במקום לחזק את הלוחמה שלהם כנגד בנות הברית. הם קברו את עצמם ובלבד לקחת אותנו עימם היל"ת. ומי מדבר על איראן שרעבה ללחם, שלטון האייתולות עשוי לאבד את כוחו בגלל תסכול התושבים, אבל הם לא מרפים מהניסיון לייצר נשק גרעיני ח"ו – וזאת **כנגד מדינה רחוקה אלפי קילומטרים שאין לה גבול ומגע איתם**.

הבעיה של המערב היא שאיננו מוכנים לקבל את העובדה הזו. בתור אנשים הגיוניים, קשה לנו לקבל תופעות על הגיוניות ולכן עושים 'רציונליזציה של השנאה' ושופטים את האויב דרך המשקפיים של עצמנו. אם רק יקבל שטח או הכרה יהפוך את עורו, וכיוצא בזה. זה המסר של התורה עם פרשת עמלק: יש שנאות פנאטיות שאינן נובעות מהיגיון ולכן הדרך להיאבק בהן היא פשוט לעוקרן מהשורש.

3. אברבנאל: מלחמת עמלק לא היה לה שום סבה מהסבות שבעבורה ילחמו עם בעם וממלכה בממלכה. כל עורכי מלחמות יהיה לכמה סבות וכולן לא היו פה: א) שילחם על ארץ לכבשהו להרחיב גבולו, אבל זה היה 'בדרך' כי לא היו אז בארץ נושבת. ב) אם יקרב אל גבול ארצו שהוא ירא פן יירש את ארצו במלחמת סיחון ועוג, אבל זה היה 'בצאתכם ממצרים' (ולא עברו קרוב לגבול עמלק). ג) אם עשו עמו מלחמה והתגרו בו. אבל הוא 'קרך בדרך', דרך מקרה ולא היה ריב ביניכם. ד) בעבור הדת שחושב שימצא חן בעיני אלהיו אם יכחיד עם הבלתי מאמינים בו. אבל הוא 'ולא ירא אלהים'.

מכאן נעבור אל ההסבר הפנימי המטלטל, שמובא בספרי חסידות ומוסר לאורך הדורות.

ג. אפתח במשהו אישי: לפני החתונה היו לי רגעים מבולבלים ומטופשים, כדרכם של חתנים צעירים. מישהו אמר לי משפט יפה שמאיר את חיי עד היום: אסור לשאול "האם", אלא רק "איך"? אסור לשאול האם אצליח במה שאעשה, אלא להיאחז בביטחון שנצליח ולשאול רק "איך לעשות?"

"איך" זאת שאלה, שמטרתה להתקדם ולעשות עוד ועוד. המטרה ברורה, היסודות חזקים והשאלה היא רק מה הדרך הנכונה לבנות בניין על גבי היסודות הללו. ואולם "האם" הוא "ספק", שנועד לערער את עצם היסודות המוכרים ולשמוט את האדמה שאוחזת את רגלינו.

וספקות צריך למחוק. השבח הראשון במזמור "אשת חיל" הוא: "בטח בה לב בעלה". הבסיס הראשון בין בני זוג חייב להיות ביטחון בקשר. להיות תמימים ולתת אמון. נשים לב לדבר מדהים שמשקף את הרעיון: אחד האיסורים החמורים בתורה הוא לזלזל בשם ה'. אנו מצווים בעשרת הדברות: "לא תשא את שם ה' אלוהיך לשווא". אבל כשעולה ספק אצל אישה סוטה, כותבים את שם ה' על גבי שם המפורש ומניחים אותו בתוך המים והוא נמחק ונעלם. הקב"ה מתיר למחוק שמו המפורש, משום שהכל כדאי כדי לשלול ספק. הדבר הקשה ביותר הם חיים בספק, ואין שמחה כהתרת הספקות.

המילה "עמלק" היא בגימטרייה 240, בדיוק כמו המילה "ספק". שכן השיטה של עמלק הייתה לזרוע ספקות תחת מציאות משכנעת. העולם עמד אז בתוך אמבטיה רותחת. בכל האומות התפשטה וודאות מהממת ביחס לעליונותו של העם היוצא ממצרים. הנסים והנפלאות שליוו את ישראל הכניסו את כולם להלם, ואז בא עמלק וטען: רגע, אולי תבדוק שוב? אולי אחת לאלפיים וחמש מאות שנה מתרחשת תופעה טבעית של גאות ושפל, שקורעת את הים? אולי הקב"ה רצה רק להוציא אותם ממצרים, אבל עכשיו יזניח אותם במדבר? אולי הקב"ה מתעניין רק בדברים הגדולים, בהוצאת העם מסבל המצרים, אבל לא מתעניין בדברים הקטנים, כמו פרטי התורה ומצוות?

דרשה יפה: ראשי התיבות של הפסוק "ראשית גויים עמלק" הם "רגע!". שכן כל מה שעמלק רוצה הוא לומר "רגע, מה אתה מתלהב? מה אתה שומע סיפור חסידי ועף על עצמך לקבל החלטה טובה? אולי תבדוק שוב? אולי זה לא בדיוק ככה?".

כלפי התופעה הזו, מגיבה התורה במלוא העוצמה. "מחה תמחה את זכר עמלק". עם ספק - אסור להתעסק. מותר לשאול, מותר לחקור, אבל בתנאי שהחקירה מובילה לביטחון ולעשייה. אולם ספק שכל תכליתו הוא בלבול, חרדה, פחד, היתקעות במקום – יש להשמידו מעל פני האדמה. אסור לנהל אתו וויכוחים, אסור להתעמת אתו, אלא פשוט להסיח דעת וללכת הלאה⁴. שכן, לא מדובר בטיעון רציונאלי שדורש מענה, אלא בחוצפה וגסות רוח חסרת עכבות, ששום טענה לא תשכנע אותה.

עלינו לזכור שאנו לא היהודים הראשונים בהיסטוריה. אנו העם העתיק בעולם, העם השורד בהיסטוריה, ששרד את הזוועות הנוראות עלי אדמות ועדיין אנו כאן עד הגאולה מהרה יגלה. יש לנו מספיק שנות ניסיון כדי לבחון את התיאוריה והיא לא אכזבה. היו כאן גדולי עולם כירמיהו וישעיהו, כרס"ג וכרמב"ם, כבית יוסף ורמ"א, כבעש"ט ורבינו הזקן, ואיש לא נשבר ולא נרתע, אלא המשיך הלאה. וכך אנו לא נמציא את הגלגל, אלא נדבק במה שהם ידעו.

בספרי חסידות מובא כי המילה "אמונה" היא מלשון "אמת". שכן בתוכו של כל יהודי, שוכנת נשמה טהורה שדבוקה וחבוקה בקב"ה. האמונה היא לא תיאוריה חיצונית, לא צריכים להמציא או ללמוד אותה, היא אנחנו עצמנו. יהודי מאמין בקב"ה כי הקב"ה נמצא בו עצמו. והאמת היא שעצם הלחץ והבלבול שאנו חשים מהספק, מעיד על עומק האמונה. כי אחרת מה מפריע לנו? הבה לא נאמין (ח"ו) ונמשיך בכיף? אלא עצם הבלבול הוא ביטוי לצער הנשמה שאינו מניח ואינו מרפה. וכידוע הסיפור עם

⁴ חסיד הגיע אל האדמו"ר מקוצק עם ספקות באמונה. האדמו"ר שלח אותו לעיין ב"תוספות" מסוים. האיש עיין ולא מצא קשר לעניין. הוא שאל שוב והרבי אמר לו כך: "תסתכל בתוספות שם, הוא שאל שאלה חמורה, לא מצא לה תשובה ונשאר ב"צריך עיון" – אך התוספות לא נשאר תקוע אלא המשיך הלאה לעניינים הבאים... [מתוך תקווה שבהמשך יבואו יהודים בדורות הבאים והם יבינו את מה שהוא לא זכה להבין...]. להבדיל, מספרים על מפקד אוגדת טנקים שאמר לחייליו: "אם יש לכם ספק לאן ללכת - תנסו למצוא את הכיוון הטוב ביותר. אם אתם לא יודעים לאן - תזוזו, אך בכל מקרה אסור לטנק לדרוך במקום".

הצמח צדק שאמר לאותו ספקן: מה אכפת לך שאתה בספק?"; והוא ענה בסערה: "מה זאת אומרת? אני יהודי...". לכן כל מה שצריך הוא להסיח דעת מהספק ולהאמין לאמונה⁵.

4. אדמו"ר הרי"צ, ספר המאמרים קונטרסים, מאמר זכור את אשר עשה לך: עניינו של עמלק הוא למרוד באלוקות. כשמתבונן בהשגה אלוקית ומבינה היטב עד שיודע אלוקות במוחו, ומכל מקום לא יתפעל לבו, והוא הקרירות דעמלק, 'אשר קרר בדרך', שהלב לא יתפעל על עניין אלוקי... ואופן הפעולה של עמלק הוא בהטלת ספקות, שעושה ספקות ואומר 'מי אומר שהוא כך?', הגם שהוא עצמו יודע שהעניין כן והוא דבר רוחני אלוקי, אבל עמלק בגימטרייה 'ספק' שמטיל ספק בכל עניין אלוקי ורוחני. וזהו 'ראשית גויים עמלק ואחריתו עדי אובד', דתיקונו הוא רק בדרך שבירה ואיבוד.

והנה ההגדרה המעשית במכתב של הרבי:

מכתב מהרבי, יא אייר תשלא: צדקה בכתבה שעל האדם לשאול בעניינים שאינם מובנים לו, אבל אין צריכה להיות קושיה (בפירוש הרגיל בתיבה זו) [היינו תהייה שמערערת את עצם העיקרון]. והעיקר שאסור שיהיה זה בתור תנאי הקודם למעשה, כי אם בלשון חז"ל: הקדמת נעשה לנשמע... ובאופן כזה קיבלנו התורה, וביארו חז"ל שדווקא על ידי גישה זו - מבינים התורה.

באותה דרך אפשר להבין את אחת הפליאות הגדולות בתורה: איך אפשר להבין את הנהגתו של גדול הגדולים, משה רבנו, שמטיח דברים קשים כלפי מעלה? עד ספר שמות הייתה שתיקה ארוכה. ספר בראשית הוא ספר הדממה והרכנת הראש. האבות התנסו שוב ושוב באכזבות יוצאות דופן ומעולם לא שאלו "למה"? אברהם נדרש לעקוד את בנו שנולד אחרי מאה שנות המתנה ומגיב "הנני!". יצחק נרדף על ידי יושבי הארץ שסותמים את הבארות שחפר ולא קם לצעוק "איפה ההבטחות שקיבלתי על ירושת הארץ?". יעקב סובל ולא קם להתריס איפה תורה ואיפה שכרה?!

הגענו לפרשת שמות והכול מתהפך: אחרי 86 שנים של סבל איום במצרים, משה נכנס לארמון פרעה, אבל משיג את התוצאה ההפוכה. פרעה משתכנע כי עוד לא רע מספיק. אם נותרה בהם רוח אופטימית להאמין שייצאו מכאן, כנראה שלא הגיעו לסף הסבל הנדרש. הוא מצווה להחמיר עוד יותר את תנאי השעבוד ולשבור את רוחם לגמרי. בעוד שעד עתה היו מקבלים חומר מוכן עבור הטיט להדבקות הלבנים, עתה יידרש מהם באותו סד זמן, לצאת לשדות ללקוט תבן, להכין את החומר לטיט וגם לעמוד באותן מכסות בנייה כמו קודם.

משה נשבר. לא רק ששליחותו לא הניבה גאולה, אלא הוא זה שגרם להחמרת הסבל והוא מטיח דברים קשים כלפי מעלה (ה,כב): "ה', למה הרעתה לעם הזה? למה זה שלחתיני? ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך - הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך!".

הבאנו בעבר את המדרש כי משה לא הסתפק רק בהטחת דברים, אלא נטש את משמרתו. כמו יונה הנביא בשעתו, משה מרד בשליחותו והתחבא למשך שלושה חודשים.

אכן רש"י כותב כי הפסוק רומז לתוכחה כלפי משה. ה' עונה לו: "עתה תראה אשר אעשה לפרעה" - וברש"י: 'עתה תראה' - העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכי ז' אומות כשאביאם לארץ. היינו שמשה נענש שהוא יזכה לראות רק את הגאולה ממצרים ולא את השלמת הגאולה בכניסה לארץ.

וכל אחד תוהה בשאלה כפולה: מצד אחד, מה קרה למשה? כיצד הוא הופך את הסדר מהאבות ומתריס כלפי מעלה? הרי גדול הנביאים לא חטא בכפירה ח"ו? מצד שני, גם לדברי רש"י, זה רק רמז הכלול כמשמעות משנית בתוך הפסוק, אבל הפסוק עצמו אינו מציג מילת ביקורת על משה. אדרבה, ה' ענה באריכות ובסבלנות על שאלתו, הן בסוף הפרשה והן בפסוקים הבאים בתחילת פרשת וארא. ובכן, האם מותר או אסור לטעון כלפי מעלה?

הקו בשיחות של הרבי הוא כזה (ראו תורת מנחם לב עמוד 377 ובמכתב שיובא לקמן): **צריך לשאול שאלות, אסור לענות תשובות.** צריך לצעוק, לשפוך את הלב ולנסות לעמוד על דרכי ההשגחה, אבל

⁵ בכל מקרה, מוטב להסתכן מאשר לא לעשות שום דבר... ידועים דבריו של הצדיק רבי נחמן מברסלב: "מוטב להיות פתי המאמין בכל דבר, מאשר ספקן שאינו מאמין בשום דבר".

אסור להפוך את סימן השאלה לסימן קריאה. תמורת זאת, עלינו להיאחז באמונה, להמשיך להתקדם ברמה הרוחנית ולקוות שבמשך הזמן נבין יותר.

משה רבנו התחיל עידן חדש במבנה הקשר בין היהודי והקב"ה. עד אז התבסס הקשר על **תשוקה רגשית**. ספר בראשית מתאר עוצמות של התמסרות והקרבה מצד האבות: אברהם "איש החסד", "אברהם אוהבי", שנתן כולו לארח אנשים. אחר כך מתעורר בלהט תשוקה וקם השכם בבוקר לעקוד בנו. יצחק "איש הגבורה", "פחד יצחק, שדרש מעצמו הטהרות והתקדשות עילאית, עד שלא היה מסוגל לעכל מציאות הפוכה מקדושה. הוא איבד את מאור העיניים מעשן עבודה זרה שהקטירו נשות עשו. יעקב מסמל את מידת ה"תפארת", שמשלבת בין חסד וגבורה, כפי שבא לידי ביטוי בכך שמיטתו שלמה וידע להכיל גם את הילדים של החסד וגם את הילדים של הגבורה.

ואז הגיע משה והתחיל שלב חדש: "**תורה** צווה לנו משה". הקב"ה מבקש את המוח שלנו. לא רק ציות והתמסרות בקבלת עול, אלא הבנה והשגה אינטלקטואליים. ה' מבקש שנקיים אתו מערכת יחסים מלאה, של **הזדהות והסכמה** – בה לא נעשה רק בגלל הציווי מלמעלה, אלא בגלל שאנו **עצמנו** מזדהים עם המסר והוא הופך להיות **האינטרס האישי שלנו**.

לפיכך, תבע משה **להבין** את סוד הסבל. זה היה אופי הקשר: משה הכניס את המוח פנימה והמוח **תובע הסברים**. ההיגיון דורש צדק; איך אנשים חפים מפשע שלא עשו דבר רע, משועבדים עשרות שנים לעם זר? מנגד, האפשרות הפוכה היא לשתוק, לבלום ובעצם לדכא את החלק החשוב ביותר באישיות. להישאר בלי הסברים, זה אמנם לשתוק, אבל לספוג בפנים כעס ועצב.

למה הדבר דומה? בעבר, התנהל העולם בראשות מלכים והמלכים לא טרחו לשכנע אף אחד. הם גזרו גזירות והעם היה אנוס לציית. אבל כאשר הפך העולם להיות דמוקרטי, העם נעשה **שותף** בסמכות השלטון, וכאן נוצרה משרה חדשה: **יועצי תקשורת**. שכן כאשר העם הוא שותף, הוא מוכרח להבין את המסר ולהיות מזוהה עמו. אם לא יבין וישוכנע, הוא עלול למרוד בהנהגה.

מאז מתן תורה, רוצה הקב"ה בנים ומנהיגים ולא רק עבדים, ומשה הוא 'יועץ התקשורת' הראשון שהצטווה **ללמד** את המסר האלוקי **ולשכנע** בצדקת הדרך. ולכן תבע הסברים משכנעים בסוד הסבל.

אבל מצד שני, זאת צעידה על חבל דק, שאפשר בקלות להחליק ממנו. שכן משה לא רק שאל, אלא **ענה!** כביכול. הוא לא רק העלה תמיהה 'למה יהודים סובלים', אלא קבע כמסקנה שהמהלך הוא **לרעת ישראל והשליחות נכשלה**.

וכאן צריכים להיזהר ולהישמר: עלינו לפרוק את הכאב, לחפש לו הסברים הגיוניים, אבל לדעת **שנדרשת סבלנות!** אנו ניצבים מול האינסוף, מול המסתורין הגדול שיש לו קומות על קומות ולכן אי אפשר להבין הכול. החיים הם בית ספר ארוך, בהם מבינים יותר ויותר במשך הזמן, ובהדרגה זוכים לעמוד מעט על דרכי הא-ל. בהערה⁶ הובא סיפור טוב.

הנה מכתב נפלא שעושה סדר בראש (קיבלתי מהשלוחים הרב ישראל ובנו הרב רפאל ברוד): הילד אלחנן כהן למד בחיידר של ייקים בניו ג'רזי. כשהתחילו ללמוד "בראשית ברא אלוקים", חזר הביתה ושאל "מי ברא את אלוקים"? אימא אמרה שזאת שאלה טובה ועליו לשאול את המורה. הילד הגיע לכיתה שמח על השאלה הטובה ושאל את המורה.

המורה נדהם והוכיח אותו, איך הוא מעלה שאלות של כפירה ועליו להתבייש. אבל השאלה לא נתנה לו מנוח והאימא הציעה לכתוב את השאלה לרבי מליובאוויטש. הילד כתב מכתב בכתב ידו בו העלה

⁶ אדם נכנס אל החפץ חיים עם טרוניות על הנהגת ה'. ענה הגאון במשל: הגיע יהודי לקהילה חדשה והתיישב ברכתי בית הכנסת. הביט על רשימת הקרואים לתורה ולא הצליח לעמוד על הקריטריון לקבלת עלייה. פעם עלה מישהו צעיר ופעם מבוגר. פעם מישהו מהטור הימני ופעם מהשמאלי. פעם מקדימה ופעם מאחורה. הוא הרים קול זעקה על השתלטנות של הגבאי ודרש אספת עמותה. הגבאי החליט לעצור את המרד בהתהוותו. "תשמע אחי, יש כללים ברורים, אבל לוקח זמן לעמוד עליהם. בשבת זו, יש ליהודי מימין יארציט של אביו. ליהודי משמאל יש יום הולדת של אשתו והוא משתדל לעלות לתורה לזכותה, וכן הלאה. יש כללים, אבל לוקח זמן ללמוד אותם, ואם תהיה יותר זמן חלק מהקהילה שלנו – תבין הכול..."

את השאלה מי ברא את האלוקים? כעבור ימים ספורים הגיע מכתב על שם הילד אלחנן כהן ובו נכתב (סיון תשמ"א, תרגום אישי מאנגלית):

מכתב לילד אלחנן כהן (סיון תשמ"א, תרגום מאנגלית): קיבלתי את מכתבך בו אתה מבקש לדעת יותר על ה' וכו'. [א:] הרצון של ידע כזה הוא, כמובן, ראוי לשבח, ולכן המלך דוד הורה לבנו שלמה 'דע את אלוקי אביך ועבדהו בלב שלם'. [ב:] אך יש זמן מתאים לכל דבר, ובינתיים הדבר הכי חשוב הוא להתרכז במילוי המצוות ובלימוד התורה שלך, ובבוא הזמן, תדבר עם המורה שלך או הרב בקהילה שלך בקשר עם השאלה שיש לך. [ג:] אין צורך להצביע על כך שהסדר בקיום המצוות הוא 'נעשה' לפני 'נשמע' (הבנה), ובאמצעות המעשה מגיע היהודי להבנה במלוא המידה האפשרית.

הרבי העביר שלושה מסרים: א. הרצון להבין הוא לא רק אפשרות, אלא ראוי לשבח. ב. יש תשובה על השאלה, אבל אי אפשר להבין הכול מיד ולכן צריך להמשיך ללמוד ובעתיד גם ההבנה הזו תושג. ג. הדרך להיות ראויים להבין את האלוקים היא באמצעות ההתקרבות אליו דרך המצוות.

נסיים בסיפור נפלא (אינני זוכר כרגע היכן ראיתיהו): בשנות השבעים הגיע סטודנט אמריקאי להיפגש עם הרבי. הוא הוציא דף שאלות בענייני אמונה שהציקו לו. הרבי אמר כי המענה על השאלות יארך זמן, ובחוף עומדים אנשים רבים שממתינים חודשים לתורם. "ההצעה שלי היא, שתיכנס ללמוד בישיבה לכמה שבועות, ולאחריהם תקבע שוב פגישה אתי, והפעם תבקש להיכנס אחרון בסוף הלילה, וכך יהיה את מלוא הזמן לשוחח אתך ברוגע".

הסטודנט הצטרף ללימודים בישיבה, הוא היה בחור רציני ושקע כל כולו בתורה, ואחרי כמה שבועות נכנס שוב לפגישה עם הרבי. הוא סיפר בשמחה על לימודיו ועל החברים שמצא והתכוון לצאת החוצה. הרבי אמר לו: "רגע, מה עם הדף?". "איזה דף?". "הדף עם הספקות?". – "אה, הוא אמר, זה כבר לא מעניין...".

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**